

М. Ю. Траченко
*здобувач I курсу першого (бакалаврського) рівня
спеціальність «Право»
Науковий керівник: к. ю. н., доц. О. І. Донченко*

ЩОДО КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

У науковій літературі соціальна держава визначається як така форма держави, яка бере активну участь у забезпеченні соціальної справедливості, рівності, гідного рівня життя та добробуту всіх громадян. Головна її мета – захист соціально вразливих верст населення та забезпечення рівного доступу до суспільних благ. Уперше поняття «соціальна держава» згадується в 1842 році в роботі німецького правника, економіста та філософа Лоренца фон Штайна «Соціалізм і комунізм у сучасній Франції». Слід відзначити, що ця думка стала основою для подальшого розвитку соціального законодавства в Німеччині, зокрема за канцлера Бісмарка, та формування сучасного розуміння «соціальної держави» в європейських країнах.

Концепція соціальної держави є однією з ключових у сучасному правовому дискурсі, оскільки визначає засади взаємодії держави та суспільства в контексті забезпечення гідного життя кожного громадянина. Так, в навчальній літературі з Теорії держави та права зазначено, що ознаками соціальної держави є наявність правової держави та громадянського суспільства; наявність

соціально орієнтованих ринкових відносин; реальність гарантій прав людини; гарантування соціальної безпеки особи; надання державної допомоги соціально незахищеним верствам населення; проведення соціальної державної політики [1, с. 101–102].

В Конституції України декларується, що наша країна є соціальною державою. Це означає, що основним завданням держави є забезпечення соціальної безпеки особи, здатної самостійно забезпечувати необхідний (достатній) рівень матеріального добробуту для себе і членів своєї сім'ї, створення гідних умов життя та вільного розвитку кожного громадянина, проведення соціальної політики, яка спрямована на зміцнення соціальної злагоди та справедливості.

В той же час в науковій літературі існує плюралізм підходів до концепції «соціальна держава» та до сих пір немає єдиного визначення поняття «соціальна держава».

Так, в науковій статті щодо цього питання вітчизняного автора С. Погребняк зазначено, що «одним з найбільш відомих інститутів соціальної держави є соціальне страхування» [2, с. 16]. Автором підкреслено, що історично соціальна держава розвивалася саме на базі системи соціального страхування, за якої соціальні гарантії були пов'язані із соціальним захистом з боку держави у випадках найбільших ризиків громадян у повсякденному житті (інвалідність, похилий вік тощо). С. Погребняк навіть називає соціальне страхування «своєрідним субінститутом суспільної угоди» [2, с. 16].

В іншому науковому дослідженні автором Д. Аблязовим підкреслено, що концепція соціальної держави пов'язується з правами людини другого покоління (економічні, соціальні та культурні права). Створення умов і відповідальність за реалізацію цих прав людини є основним завданням соціальної держави. Автором зазначено, що «це положення є центральним у сучасній концепції соціальної держави, адже держава, де реально не забезпечені вищеназвані права і яка навіть не прагне до цього, однозначно не може іменуватися соціальною» [3, с. 11].

Погоджуємося, що соціальна держава – це не просто державні гарантії кожному соціально-економічних прав через створення необхідних умов для їх реалізації та (або) соціальна політика

на засадах соціальної справедливості і в інтересах суспільства. Це все має працювати для соціально відповідальної та ініціативної особи, коли вона самостійно в таких умовах забезпечує необхідний рівень матеріального добробуту собі та членам своєї сім'ї [3, с. 12]. І тут звертає на себе увагу певний зв'язок між соціальною державою і правовою державою, де перша виступає своєрідною стороною другої, тобто правова держава гарантує широкий спектр прав, серед яких соціально-економічні права, забезпечення яких є вже завданням соціальної держави.

Проте можемо погодитися з думкою Д. Аблязова, який посилаючись на М. Вебера та інших дослідників, звертає увагу на певні суперечності між соціальною державою і правовою державою, коли перша – «ґрунтується на автономії і відповідальності індивідів за свою долю», а друга – «позбавляє індивіда того й іншого, інтегрує його у систему задоволення колективних потреб». Науковцем підкреслено, що «дійсно правова держава передбачає певну свободу особи від держави, від її опіки, а соціальна навпаки, пов'язана з активним втручанням держави в соціальну сферу життя людини і суспільства» [3, с. 13].

Україна методично та поступово розбудовує соціальну державу протягом усього періоду незалежності, послідовно впроваджуючи соціальні гарантії, реформуючи систему освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та прагнучи до європейських стандартів забезпечення добробуту громадян.

Водночас розбудова соціальної держави в Україні стикається з численними викликами, особливо в умовах війни, адже ресурси держави зосереджуються на обороні, гуманітарних потребах та відновленні зруйнованої інфраструктури, що ускладнює забезпечення стабільної соціальної політики та повноцінної реалізації соціальних гарантій.

Таким чином, сучасна соціальна держава не повинна зводитися лише до моделі «держави-піклувальника» чи «держави загального добробуту», яка повністю бере на себе відповідальність за життя громадян. Натомість вона має функціонувати як правова соціальна держава, у якій поєднуються принципи верховенства права, активна участь громадян, розвинена ринкова економіка з чітко окресленими соціальними орієнтирами.

Такий підхід сприяє не лише захисту найуразливіших верств населення, а й стимулює особисту відповідальність, розвиток людського капіталу та соціальну згуртованість суспільства.

Список використаних джерел

1. Теорія держави та права : навч. посіб. / Є. В. Білозьоров, В. П. Влащенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін. ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
2. Погребняк С. Соціальна держава: обґрунтування концепції. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 2. С. 15–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/varnyu_2011_2_2
3. Аблязов Д. Е. Соціальна, правова держава та права людини і громадянина. *Форум права*. 2012. № 1. С. 10–14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index